

Suenhar era cataracta

Entad aquerò, era mea mair que prenè nau treus, nau cametas. Alavetz aqueras nau cametas que las amassava quan eth sorelh èra barrat, sabes, a la tombada de la nueit. Quant de còps e n'èi anat amassar, jo petita, mainada. Que n'avè donc nau e alavetz qu'arribava la persona entà's viener har suenhar dera cataracta. Que vienèn donc d'amassar nau cametas d'aqueras qui avèn ua *tacheta*, la mair o jo, n'impòrte, porvu que las amassèssen quan hasè drin de sorelh drin baishat, quan estèsse juste nueit. La trèfla qu'a tres huelas e sus cada huelha que calè que i avosse ua petita tacheta blanca. E que n'amassavi donc nau... de còps que n'amassavi dètz en cas que se n'i pergosse nada. Nau autament. Lavetz era mia mair que las prenè e que las *esparpalhava*. Que'n hicava tres aqui, tres aqui e tres aqui. *Trois fois trois, neuf*. Alavetz que prenè ua candèla benedita, que l'alumava e que hasè díser un « pater » a la persona. Quan avè dit eth « pater », era mea mair que prenè un paquet de tres treus e que'u passava sus la flameta de la candèla benedita puish que'u passava sus er uelh de la malauda e après, aqueth paquet, que'u hicava de costat. Après que'n prenè un aute, que tornava passar sur era flameta puish sus er uelh de la malauda. Puish eth aute. E que disè la prièra :

*Per la vinha me n'anèi
Per la vinha me'n tornèi
Que horrèi un sherment
Qui'm hé la plaga a l'uelh
De la plaga que viengó era malha
De la malha digó sent Bertran
Doman que l'esconjuraram
Digó senta Maria
Que cau har lo mème dia
Benadit sia Diu
E la senta vierja Maria
Amen*

Mes que guarivan e ! Hò pas tots... mes que n'i avè hèra qui guarivan. E que n'i vienè monde ! Ne'us hasèn pas dar arren...

Cuelhut per las annadas 80 per Joan Pau Latrubesse auprès de Maria Lavia

Drin de vocabulari :

Ua *tacheta* que sembla estar a purmèra vista un mot francisat en partir deu mot francés « tache ». En gascon que's ditz un plap, ua taca. Mes avisem-nse. Ua tacha qu'ei un clau qui's hicava en los esclòps entà tièner lo coer. Ua tacheta qu'ei donc un petit clau e lo punt blanc qui trobam en lo treu que pòt raperar lo cap d'aqueth clau

Esparpalhar qu'ei esbarrisclar, espartir. En aqueste cas, las èrbas non cau pas que sian en pièla, que son desseparadas e tad aquò que las cau esparpalhar, « éparpiller », « étaler ».

Horrar qu'ei marchar dessus dab lo pè

Hé qu'ei ua fòrma contractada de *hasó*, vèrbe *har* au passat simple, tresau persona deu singular.

La *malha* qu'ei lo mot vertadèr entà designar la cataracta. Que s'ei donc conservat en la pregària. Quan demandavi a Maria Lavia quin se disè « cataracte » en bearnés que'm responè *era taca* e qu prononciava haut o baish « etch ataquò ».

Esconjurar qu'ei tirar lo maishant sòrt, exorcisar.

La condaira :

La hemna qui'm condè aquera practica medicau qu'èra la tanta deu men bèu-pair. Que's signava Maria Vinhau. Que vadó en 1884 en la familha Labarona de Momor. La memòria familhau que disè qu'èra lo son pair qui èra goaridor, mei precisament pregandaire. En efect, entà suenhar que pregava e que hasè pregar los malauts mei que mei pregàrias de glèisa, probable, com disèn, « patèrs » e « aves ». Lo beu-pair que'm disè que i avè hòrt de monde qui's vienèn har suenhar. Ací qu'aprenem que la soa arrèrgranmair, era tanben, que suenhava, çò qui ne s'èra pas transmetut en la familha.

La nosta condaira, Maria de Labarona que's maridè en lo vilatge de Momor dab un nomat Vignau e que prenó lo nom de la maison : Lavia. En la familha que l'aperavan tostemp Maria Lavia o còps que i avè Maria de Lavia. Los sons tanhents que sabèn que contava istuèras de hadas e qu'ei atau qui l'anèi véder. Qu'avè mei de 90 ans e qu'èra tostemp en bonas : en los enregistraments qu'arrid sovent, que pren plaser a condar.

Petit comentari sus aquera practica medicau

Tot d'abòrd la preparacion. Qu'amassavan huelas de treu qui avèn donc ua petita taca, ua taqueta. Qu'ac hasèn a la fin deu dia drin abans lo só-coc. Qu'avem aci tota ua simbolica :

- La taqueta que rapèra l'uelh qui ei com plapat. De mei, la soa color blanca que rapèra la color de la membrana de la pèth blanca.
- Lo só qui baisha que hè pensar au malaut qui non ved pas guaire mei : la baisha deu sorelh que hè pensar a la baisha de la percepcion.

La condaira qu'insisteish sus aqueths detalhs pr'amor qu'èran de compte har. Donc lo monde que devèn anonciar la loa visita entà poder amassar lo treu en arrespectar las condicions.

Passem au rituai. La soa mair que prenè nau cametas e que'n hasè tres garbas de tres. En la tradicion la chifra nau qu'èra cargada de sens. Que passava ua garba de tres treus sus l'eshlama d'ua candèla benadita. Aquera eshlama qu'èra com tà har tornar la lutz a l'uelh deu malaut qui ditz un « patèr » mentre que la goaridora e ditz la pregaira populara.

Aquera pregaira que balha l'origina deu mau. Lo malaut qu'a horrat un sharment qui s'ei dressat, qui s'ei quilhat, e qui l'a dat ua flingada a l'uelh. L'uelh blaçat qu'a format la malha. D'aqueth temps non portavan pas lunetas de proteccion e lo monde que devèn aver cuentas atau aus uelhs.

Entà goarir, la pregandaira qu'invòca los sants : lo Bon Diu segur, la Vèrja Maria e Sent Bertran qui n'ei pas briga coneishut en Bearn. Que coneishem totun Sent Bertran de Comenges...

Maria Lavia que ditz que mei que mei que lo monde e guarivan. Que deu estar vertat e qu'ei pro extraordinari totun.

Lo parlar

Com la màger part deus locutors deu son temps, Maria Lavia qu'arrespectava la concordància deus temps : *amassèssen, estèsse, avosse, pergosse*.

Que ditz sovent, hèra sovent *alavetz*. Que l'ajudava probable entà estructurar e sustot entà debanar lo son raconte.

Que i a punts qui, tad era, an hèra d'importància com per exemple las nau cametas de treu e tanben lo moment de las amassar, quan hè juste escur. Qu'ei pr'amor d'aquò qui ac ditz ua tropa de còps... e tà díser la vertat ne'us èi pas deishats tots.

Que pòt paréisher estranh : taus articles definits qu'emplega *eth* e *era* mes de quan en quan *lo* e *la*. Qu'èm en un parçan on s'emplega tostemp *eth* e *era* mes perquè donc n'ac a pas hèit ? Qu'i pòt aver ua rason : la soa mair qu'èra hilha de Laàs on se ditz *lo* e *la*. Que's pòt donc que Maria de Lavia aja guardat aqueras sobras de la lenga mairau.

Que'm rapèla lo men oncles, Auguste. Qu'èra hilh de Lobienh e que's maridè a Monenh dab ua eretèra. A Monenh qu'ei tostemp *eth* e *era*. Qu'aví arremarcat que l'oncles e mesclava las diferentas fòrmas deus articles definits e que trobavi estranh... Mes quan batalava dab la soa sòr qui èra donc la mia mair, que'm sembla hèra que demorava fidèu au parlar de casa.